

Proteesielimellisyys kutsuu ymmärtämään ihmisyyttä uusilla tavoin

Margrit Shildrick

Visceral Prostheses: Somatechnics and Posthuman Embodiment. London: Bloomsbury Academic. 2022. 272 sivua.

Pohdintamme siitä, mitä on olla ihminen ja mitä on olla yksilö, eivät useinkaan huomioi kaikkia ihmisruumiin kokoonpanoon ja toimintaan liittyviä prosesseja ja kysymyksiä. Määrittääkö DNA tai kehoni rajat yksilöytteni? Miten minuuteni muuttuu, jos DNA:hani sekoittuu toisen henkilön perimää, muistisairauteni estää minua toimimasta itsenäisesti ja jäseneni on tehty metallista ja muovista? Entäpä sitten, jos joskus tulevaisuudessa sydämeni on siirretty sialta?

Minuudelle ei ehkä tapahdukaan mitään sellaista, mikä ei olisi jo alun perinkin ollut olennainen osa kehoni kapasiteettia ja toimintani potentiaalia. Tämä on Margrit Schildickin vuonna 2022 julkaistun posthumanistista ruumiillisuutta käsittelevän filosofisen tiedekirjan *Visceral Prostheses: Somatechnics and Posthuman Embodiment* läpi kulkeva pääargumentti: ihmisruumis ei ole selvärajainen, sillä ei ole alkua ja loppua, eikä yksilöä ole mahdollista määrittää minkään yksinkertaisen ja pysyvän periaatteen mukaan. Ihmisuus ja ihmisruumis tulevat olemassa olevaksi muutoksen ja yhteistoimijuuden prosesseissa.

Margrit Shildrick on mannermaiseen filosofiaan ja feministiseen teoriaan pohjaava kansainvälinen ja monitieteinen teoreetikko, joka työskentelee tällä hetkellä muun muassa Tukholman yliopistossa. Shildrickin erityislaatuisen anti posthumanistiselle filosofialle on siinä, miten hän pohjaa teoriansa lääketieteelliseen ja mikrobiologiseen tutkimukseen sekä vammaisuuden tutkimuksen keskusteluihin. Kirjassa *Visceral Prostheses* Shildrick pohjaa argumentointinsa hänen aikaisemmissa tutkimuksissaan tuotettuihin tutkimusaineistoihin, jotka sisältävät muun muassa elinluovutusprosesseihin liittyviä haastatteluja, sekä laajaan biotieteen ja immunologian alan asiantuntijatietoon, joka esitetään melko yleistajuiseen tyyliin. Kirjan kohdeyleisö ei ole lähtökohtaisesti niinkään bio- ja lääketieteissä vaan laajasti humanististen ja yhteiskunnallisten alojen kentillä.

Kirja jäsentyy kolmeen osaan. Ensimmäisessä osassa käsitellään esimerkiksi elin- ja kudoluovutuksia ja vammaisuutta ja toisessa geneettistä perimää, kantasoluja ja dementiaa. Kolmannessa osassa kirjan aiheita tarkastellaan laajemmin osana elämään ja kuolemaan liittyviä eettisiä kysymyksiä. Kirja tuo esiin, kuinka ihmisyyden ja yksilöyden muotoutuvat biologisissa ja kokemuksellisissa prosesseissa, joissa ”oman” kehoni osasten lisäksi toimivat aina myös ”muut”. Ne prosessit, joissa ihmiskeho saa muotonsa ja toimintakykynsä ja joissa yksilöyden rajapinnat piirtyvät, ovat monimutkaisia ja liukuvia.

Shildrick ei jää ihmisyyden ja yksilöyden pohdinnassa vain periaatteiden tasolle. Hän pureutuu konkreettisesti syvälle ihmisiin ja mieleen, elimiin, kudokseen, ruumiinjäseniin ja DNA:han. Sieltä hän löytää monimutkaista yhteistoimijuutta, minuuden kokemusten horjumisia ja ihmisrajoja haastavaa potentiaalia.

Kirjassa Shildrick esittelee ja kehittää kahta keskeistä käsitettään, proteesielimellisyyttä¹ ja mikrokimersmiä. *Kimerismillä* tarkoitetaan erilaisten solukantojen yhdistymisten prosesseja, joiden myötä ihmiskehossa voi olla useampaa DNA:ta. Kimerismin käsite ja merkitys olivat minulle Shildrickin kirjaan tutustuessa uusia asioita, vaikka aihetta onkin jo käsitelty myös julkisessa keskustelussa.² Olen toki pohtinut erilaisia tapoja määrittellä yksilöyttä ja yksilöyden kokemusta, mutta en ole tullut ajatelleeksi, että DNA:lla varmistettava ”biologinen fakta” omasta perimästäni ja minuudestani voisi pitää sisällään epävarmuuksia tai monimerkityksellisyyttä. Shildrick osoittaa, että kimerismi on muutakin kuin harvinainen poikkeama. Ilmiö on mitä luultavammin paljon yleisempi kuin mitä rajatussa määrässä tutkimuksia on tähän mennessä pystytty osoittamaan. Ilmiön yleisyyden tai harvinaisuuden sijasta Shildrick haluaa kuitenkin kiinnittää huomiota erityisesti siihen, miten sen olemassaolo jo sinällään vaatii meitä rakentamaan uudelleen käsitystämme yksilöydestä.

Kimerismin ohella toinen tärkeä käsite, jonka avulla Shildrick rakentaa pääargumenttiaan yksilöyden rajojen liikkuvuudesta, on kirjan otsikkoonkin nostettu *proteesielimellisyys*. Tämän käsitteen myötä Shildrick kutsuu ajattelemaan esimerkiksi yksilöyden ja vammaisuuden suhteita uusilla tavoin. Proteeseilla tarkoitetaan yleensä sellaisia apuvälineitä, jotka on kehitetty korvaamaan ihmisruumiin luonnollisia osia tai parantamaan niiden toimintaa. Shildrick ymmärtää proteesit laajemmin minä tahansa ruumiin toimintaan tai rakenteeseen sisällytettynä materiaalisena tai orgaanisena tekijänä, joka ei

ole perinteisessä mielessä osa biologista itseyttä. Tästä esimerkkejä voivat olla raajaproteesin tai elinsiirron lisäksi suoliston mikrobisto.

Erilaiset ruumiin toimijuutta muuttavat ja laajentavat proteesit ovat aina olleet olennainen osa ihmisyyttä, ja nämä proteesit ja tavat toimia kehoissa ja kehojen kanssa muuttuvat jatkuvasti. Samalla ymmärryksemme ihmisyydestä ja ihmisen kyvyistä muuttuvat. Vammaisuuteen liittyy käytännön arjessa monenlaisia erityistarpeita, joiden huomioiminen on tärkeä osa yhdenvertaisuuden toteutumista. Proteesielimellisyyden ajatus ei kuitenkaan jää siihen, että vammainen ihmiskeho pyrittäisiin palauttamaan kohti ”normaalialla” vammautonta ja autonomista ihanneihmisen mallia. Proteesielimellisyys purkaa käsitystämme siitä, että vammaisuus olisi ihmisyyden muotona jotenkin poikkeavaa tai erityistä. Ihmisuus on päinvastoin aina lähtökohtaisesti proteesielimellisyyttä, joka ilmenee eri tavoin eri kehoissa.

Vammaisen kehon voi Shildrickin argumentaatiota soveltaen ajatella toimivan erinomaisesti nimenomaan tavanomaisen ihmiskehon esikuvana. Yksi kirjan ansioista onkin sen avaamat mahdollisuudet rikkoa länsimaisen ihmiskäsityksen kyvykkyyden normeja. Toisaalta muistisairauden kanssa elämiseen ja erityisesti hoivarobotteihin liittyvä osio jää mielestäni hieman irralliseksi kirjan muusta annista. Shildrickin ehdotus proteesielimellisyyden potentiaalista muuttaa muistisairauden kohtaamista tai sen kanssa elämistä nykyistä paremmaksi ei kerkeä täysin vakuuttamaan, ennen kuin kirjassa siirrytään jo käsittelemään seuraavia aiheita.

Viime vuosina villiin kukoistukseen roihahtanut posthumanistisesta filosofista ammentava tutkimuskirjallisuus on muodostumassa osaksi yhteiskunnan, kulttuurin ja ruumiillisuuden tutkimuksen valtavirtaa. Voidaan odottaa, että posthumanistiset keskustelut soljuvat monitieteisellä ja ilmiölähtöisellä kentällä myös osaksi diakoniatyön tekijöiden ja diakonian tutkijoiden arkea. Shildrickin posthumanistinen ruumiillisuuden tarkastelu avaa uusia näkökulmia ymmärtää ihmiskehojen muotoutumisen moniulotteisuutta painottavia ja subjektin selvärajaisuutta kyseenalaistavia näkökulmia. Samalla avautuu uudenlaisia lähestymiskulmia edelleen avoimeksi jääviin ihmisyyden kysymyksiin.

Shildrick pitäytyy pohtimasta sitä, miten minuuden kokemukset ovat ylipäätään mahdollisia kehojen yhteismuotoutumisen ja ruumiin moninaisten toimijuuksien vilkskeessä. Minuuden kokemukset kulkevat jokapäiväisessä elämässämme sitkeästi mukana, ja tämä nousee proteesielimellisyyden ja kime-

rismin kysymysten myötä entistä suuremmaksi mysteeriksi. Mitä on se jatkuvuus, jonka koen – kaikesta huolimatta – tässä muuttuvassa epäselvärajaisessa kehossani läsnä olevaksi, päivästä toiseen?

Kiitokset

Kiitän Tampereen yliopiston Luontokulttuurit-lukupiiriä, jonka kanssa luimme ja pohdimme kirjaa yhdessä kevään ja kesän 2023 aikana. Laaja-alaiset keskustelut, joihin osallistuivat Marja Vehviläinen, Marjo Kolehmainen, Annukka Lahti, Alma Onali ja Pieta Savinotko, toimivat minulle tärkeänä pohjana kirjan sisällön jäsentämisessä.

Tuuli Innola

Alaviitteet

- 1 Oma epäsuora käännökseni Shildrickin englanninkielisestä termistä *visceral protheses*.
- 2 Esimerkiksi Aamulehti uutisoi verkkosivuillaan jo heinäkuussa 2019: ”Kaksi yksilöä samassa ihmisessä ei ole harvinaisuus ja se on alettu ymmärtää vasta nyt – Tästä on kyse kimerismissä, joka voi aiheuttaa isyytestissä väärän tuloksen.” Maarit Uber (2019), Aamulehti, <https://www.aamulehti.fi/terveys/art-2000007595531.html>